

אדירי תורה

תולדות חיבורם של גדולי ישראל גאוני וגדולי תורה שלא התפרסמו ספריהם

ספר בגדי אהרן

קראקא בעצמו לא נשכח זכרו על אף ששימש שם רק ד' חדשים, והתקינו לכבודו נוסח של "קל מלא רחמים" לאומרו בכל העיר בקביעות¹⁷.

רבינו עוד בחיים חיתו הוציא לאור¹⁸ את ספרו הראשון ה"ה ספר "מטה אהרן" על הגדה של פסח¹⁹, הספר זכה לפרסום רב בשעתו²⁰, ונדפס בתקופה קצרה ארבע פעמים. גם בכתובים היה לו כמה חידושי תורה אשר לא הדפיס²¹, ומידי שבוע בשבוע ביום השישי בעת הפנאי וביטול מלמדים היה מסדר כל דרשותיו בכתבה. עז היה רצונו להוציאם לאור, מחמת זיכוי הרבים, וגם שהיה מתאונן מאוד שהיה "מלומדים ובחורים" כאשר שמעו מפיו "אז העתיקו להן אותן הדברים והלכו למקום שאין מכירים אותם וכו' ודורשים ואמרים לנו המים וכו' ולכסות הדבר לפעמים תופרין עליו טלאי ע"ג טלאי אשר גנאי לצאת בהם תלמידי חכמים". אולם רבינו לא זכה להוציאם לאור, ורק לאחר כמה שנים לאחר עלותו על מוקד בקידוש ה', עמד בנו הגאון רבי אריה ליב תאומים זצ"ל שהיה "דיין מציון בפפד"מ"²², ובסייע של הגאון והשר המפורסם רבי שמעון וורטהיימער זצ"ל²³ מוועק, ומשפחתו הוציא לאור בשנת ת"ע חלק אחד מדרשותיו הנפלאים, ארוכים וערוכין, ומסודרים על סדר הפרשיות, על חמשי חומשי תורה, גם עיטרו בהסמנת גדולי הדור הגה"ק רבי דוד אופנהיים²⁴, הגה"ק רבי נפתלי כ"ץ בעל סמיכות חכמים, והגה"ק רבי גבריאל גאב"ד ניקלשבורג ומדינת מעהרין.

פני הארון והודיע את "העם חקי אלוקים ותורתיו", "היה דורש על כל קוץ תילי תילין", והיה מתבדרן אמרותיו בי מזדשא בכל אתר ואתר²⁵.

רבינו שימש בתפקידו כדרשן בקהילת פראג לי"א שנה²⁶, עד שבשנת תל"ב לאחר פטירת הגאון רבי משה שמשון בכרך זצ"ל אב"ד וורמייזא עזב את תפקיד הדרשנות²⁷ ונבחר למלא מקומו²⁸ כאב"ד בקהילת וורמייזא - שהיה מן העתיקות בקהילות ישראל²⁹, ושימש ברבנות זו החשובה לכמה שנים. בנוסף למלאכת הרבנות ועסקו בשדה ההלכה והפסק³⁰, והרבצת תורה לתלמידים, המשיך בדרשותיו הנפלאים, וכמו שמתאר הגה"ק רבי דוד אופנהיים זצוק"ל "מכירו הייתי לשעבר כשהיה אב"ד ור"מ בק"ק וורמייזא שהיה דורש טוב לעמו דרושים נפלאים דרושים לכל חפציהם"³¹.

בשנת תמ"ז התקבל רבינו כאב"ד קראקא³², ומאזיה סיבה השתתה הרבה על אם הדרך ורק לאחר ג' שנים של נסיעות הגיע לקראקא בשילה החורף שנת ת"נ, והתקבל בכבוד גדול כפי ערכו הרם. ימי שהייתו בקראקא היה ימים מעוטים, ד' חדשים, ואז קפץ עליו רגזו של השר הרשע סטאוניק ימ"ש³³, ולאחר שיצא לאסיפת הקהילות בעיר "חמעליק" אסרו אותו חיילי השר באמצע יום השבת ב' אב שנת ת"נ, והתעללו בו על סוס אשר נפל מעליו כמה פעמים, ויצא נשמתו הקדוש בטרה על קידוש ה', הי"ד. קברו אותו ביום שלאחריו בעיר פינטשוב. ובכל תפוצות ישראל בכו תמרויים על השריפה אשר שרף ה', ובעיר

תולדות חיי המחבר והספר

הספר הק' "בגדי אהרן" חיבר הגה"ק המפורסם בדורו רבי אהרן דרשן¹ תאומים² זצוק"ל הי"ד אב"ד וורמייזא וקראקא. הגאון רבי אהרן נולד סביבות שנת הש"צ, לאביו הגאון רבי משה תאומים³ זצ"ל. בעודו צעיר לימים "נער ורך בשנים" נתיינתם ו"נלקח ממנו ארון אלוקים" ה"ה אביו "הרב הגדול מוהר"ר משה זצ"ל", ונתגדל על ברכי זקינו "הקצין הנדיב החכם השלם"⁴ רבי שמעון תאומים זצ"ל בוינא, וזקינו זו הוא שדאג לחינוכו ברוחניות ובגשמיות כמו שהוא

מתאר "מפתו אכלתי וכוסו שתיתי הוציא מכיסו והפריזו לרבותי והעמדני על רגלי", עד שהתחתן עם בת "האלוף המרומם המופלא החכם השלם" רבי אברהם ניישטטל זצ"ל אשר מושבו איתן היה "בעיר הגדולה לאלוקים ואם בישראל קהל קודש פראג". שם ישב על התורה ועבודה ואכן גדול ונתגדל להיות לאחד מגדולי הדור בהלכה וברוש. בשנת תכ"א עלה ונתעלה⁵ לשמש בתור דרשן של קהילות פראג המעטירה, שמו הלך לפניו בכל התפוצות כדרשן מציון, ניגש מדי שבת בשבתו

¹ שמו זו דבק בו מחמת פרסום דרשותיו.

² יש שיחסו השם "תאומים" על ראש המשפחה שנולד בחדש סיון "מזל תאומים", ויש שצינו לעובדא שהרמ"א הבטיח לראש המשפחה שאם יסיכמו להשידוך שהציע שיזכו לבנים "תאומים" ורבים בישראל, עיין באריכות במבוא של הרב בנימין שלמה המבורגער לספר זה [עיין עוד להלן].

³ שימש ברבנות באחת הקהילות במדינת מעהרין (מוראביה) גדול בתורה ובמעשים.

⁴ מתוך הקדמת רבינו זצוק"ל.

⁵ כלשונו "נתן לי אלוקים את חינו בעיני מנהיגי הק"ק ורועי קדשות צאנו".

⁶ המינוי של "דרשן" היה דבר מצוי בתקופה ההוא בכמה קהילות גדולות תפקידם היה לעורר את הציבור לדבר ה' מידי שבת בשבתו. העיי פראג במיוחד היה לה כמה דרשנים מפורסמים, המהר"ל מפראג והגאון רבי ר' יהונתן אייבעשיץ זצוק"ל בנייהם.

⁷ הגה"ק ר' נפתלי הכהן זצוק"ל בעל סמיכות חכמים בהסכמה על הספר.

⁸ עיין להלן מתוך דברי ההקדמה.

¹⁷ עיין במבוא הנ"ל שהביא הנוסח מספר "עיר הצדק".

¹⁸ בהקדמה כתב דקיבל על עצמו להדפיס ספר זה מחמת שנחלה פעם בליל סדר.

¹⁹ בעל החוות יאיר זצ"ל וגם אביו הגאון הנ"ל יצאו בחריפות נגד שיטת הפלפול והדרוש בשו"ת חוות יאיר. החוות יאיר כתב גם ספר השגות והערות להשיג על הספר "מטה אהרן" של רבינו ועל דרך הלימוד שלו בספרו כת"י "יאיר נתיב" בקראו השגותיו ג"כ בשם "מטה אהרן", אבל החריש שלא להוציא לאור, [למעשה הדפיסו חלקים ממנו במרוצות השנים נגד רצונו].

²⁰ קמאי ובתראי העתיקות ובו על דברי רבינו בספר זה, ביניהם החתם סופר ז"ע שמביאו איהו פעמים בספריו הק', ובדרשות הת"ס על פיוט "חד גדיא" כתב "ובעל מטה אהרן פ"י בו דבר המתישב על הלב ודבריו ראוי למי שאמרה", וכן בספר "יבין שמועה" עה"ת מובעל שמן ורקח זצוק"ל הביא דברי רבינו כמה פעמים.

²¹ מלבד בגדי אהרן חלק א הגדפס, היה עוד חלק על חמש מגילות, וגם היה לו חיבר שו"ת בשם חושן אהרן בכ"י, מוזכר בשם הגדולים להחיד"א.

²² יש שכתבו שהיה תלמיד רבינו בהיותו יליד וורמייזא.

²³ רבינו סמכו להוראה, נדפס בספרו שו"ת נשאל דוד.

⁹ כלשונו הק' בהקדמה "אחד עשר יום מחורב יום לשנה".

¹⁰ בהתאונן על תפקיד זו בהקדמה "מותי אעשה גם אנכי לביתי בלימודים אחרים".

¹¹ על אף שבנו היה גאון ישראל בעל החוות יאיר זצ"ל ואביו גם ביקש בצוואתו שימלא מקומו לא התמינו אותו כממלא מקומו, בעבור התקנה שתושב המקום לא יתמנה לרב העיר.

¹² ורבינו מתאר קהילה זו "אשר מעולם אנשי שם מחורבן הבית".

¹³ כפי שזכר בכמה תשובות של גדולי התקופה.

¹⁴ בהסכמה על הספר בגדי אהרן.

¹⁵ הרבה הרפסקאות עברו על רבינו בתקופה ההוא, ונפטרו כמה מבני משפחתו. בנו הג' רבי יעקב כ' שקיבלו משפחתו תענית לכל שנה ביום שאירע לו נס בשנת תמ"ו כשקפצו עליהם סוס והיו בסכנה גדולה, וגם בנו זו נסתלק באותו שנה.

¹⁶ בספר "יש מנחילין" [מהגאון רבי פנחס קצנבלובין - בן דור שלאחר רבינו] (ס"י קי"ז) כ"דזה היה מחמת החובות של העיר קראקא. אחרים כתבו שהיה מפני ששהה על הדרך לזמן ארוך חשדו אותו למורגל.

מדברי תורתו

ויגש אליו יהודה וגו' עד נפשו קשורה בנפשו, יובן המשך הפסוקים על פי הגמ' דגיטין (מה.), "אין פודין את השבויים יתר על דמיהן מפני תיקון העולם, אבעי' להו טעמייהו משום דוחקא דצבורא או משום דלא לגרבו ולייתו – דהיינו שלא יתאמצו העוב"כ לשבות עוד שבויים, ופי' רש"י הנפק"מ אם יש לו אב עשיר או אח עשיר שבקש לפדותו, משום דוחקא דצבורא ליכא, אבל משום דלא לגרבו ולייתא טפי איכא והקשו בתוס' ור' יהושע דפרקיה להאי תינוק וכו' ותירצו שאני התם שאמר מובטחני אני בו שמורה הוראות בישראל ובת"ח לא תקנו האי תקנתא. והא דתנן בפרק נערה, מעשה באשה שנשבת והיו מבקשין עד עשרה בדמיה ופדאונו, שאני אשתו דהוי כגופו.

הנה יש עוד נפק"מ בין השני טעמים להטעם משום דוחקא דצבורא אין חילוק בין שבוי מלכות לשבוי לסטים, אבל להטעם דלא לגרבו, בשבוי מלכות לא שייך לגרבו ולייתו. וז"ש ויגש אליו יהודה הגשה לפיוס, שהיה מבקש לפדותו, ואמר אם הטעם שאין פודין על דמיהן משום דוחקא דצבורא, "בי אדוני" בי דייקא עלי הדבר מוטל, שיש לו אח עשיר שרוצה לפדותו, וא"ת הטעם דלא לגרבו ולייתו, "כי כמוך כפרעה" שאתה מלך כפרעה, ובשבוי מלכות לא שייך דלא לגרבו. ועוד טעם נכון אמר "כי יש לנו אב זקן וילד זקונים הוא לו" שפי' במדרש כי כל מה שלמד בשם ועבר מסר לו²⁷, א"כ הוא ת"ח ובת"ח יכול לפדותו בכל ממוון שבעולם, ועוד טעם נכון אמר "ונפשו קשורה בנפשו" ממילא הוי כגופו ויכול לפדותו יותר על דמיו כאמור, ודו"ק, עכ"ד. (ויגש)

הספר נדפס רק פעם אחת, ובשנת תשמ"ו עמדו ה"מכון להוצאות ספרי קדמונים²⁴ שע"י ישיבת צאנז נתני' שישד הגה"ק בעל שפע חיים מצאנז זצוק"ל²⁵, והוציאו לאור שוב ברוב יופי ולא חשכו שום מאמץ במלאכתם בהוספות מראי מקומות וראשי פרקים על הענינים, בנוסף הוסיפו מבוא נהדר אשר כתב הרב בנימין שלמה המבורגער²⁶.

נספח לספר "בגדי אהרן" הדפיסו מכון הנ"ל שני ספרים קטנים נדירים ביותר מדו"ז של רבינו ה"ה הגאון רבי נתן פייטל תאומים זצ"ל אחיו של רבי שמעון הנ"ל זקינו של רבינו, שגם הוא היה "דרשן" בפראג ואב"ד וורמייזא ספר "דרושים לכל חפציהם" דרוש על פרשת האזינו, וספר "מדרש נתן" דרוש על פרשת ויגש. הוא מקדים בדרוש זו נ"א קושיות, ומיישבים בטו"ט בדרך פשוט דרוש ופולפל.

²⁶ שם הוא מרחיב בתולדות רבינו ומשפחתו בהיקף גדול. מבוא זו היה לנו לקילורין לעינים באיזה מקומן.
²⁷ במדרש איתא דקאי על יוסף, אבל עיין בבעה"ט כאן על הפסוק, שכתב כן גם על בנימין.

כידוע כראש וראשון לדרך הלימוד של החילוקים ופולפולים – הביא לפולין "רוח חיים וטהרה לכל יהדות פולין אשר לא ידעו כמעט מהו יהודי ולא ידעו אפי' מיסודות היהדות כלל, ובכח קדושת תורתם החיו את כל היהודים שם וכו'" ו"החזירו הר"י פולק והר"ר העשיל זי"ע העטרה ליושנה, כי כולם ראו וטעמו ממתיקות התורה ואורו עיניהם וכח התורה נתגבר יותר ויותר" עכ"ל"ק.

²⁴ נוסדה בהוראות כ"ק אדמו"ר בעל שפע חיים מצאנז זצוק"ל להדפיס ספרים יקרי המציאות מגדולי הקדמונים אשר חיברו ספריהם בדרך החידוד והפולפל.
²⁵ בהסכמת הגה"ק מצאנז זצוק"ל כתב בין השאר "למותר לבא בהסכמה על השמש בצהריים" "וכבר הארכתי כמה פעמים בתועלת הדבר להו"ל ספרי דרוש ופולפל". המוצ"ל הביא דברי האדמו"ר זצוק"ל באריכות האיך דרך הלימוד של הגה"ק רבי יעקב פולק - אשר